MAKLYURA (MACLURA) BIOEKOLOGIK XUSUSIYATLARI VA TARQALISH AREALI

Jalilov Termizxon Raxmon o‘g‘li
Turdiev Saydali Ashurovich
Қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, Тошкент давлат аграр университети

Annotasiya: Bu maqolada maklyuraning biekologiyasi, tarqalish areallari, fenologik jarayonlari, urug‘larning tarqalishi, ko‘paytirish usullari va iqlim va qurg‘oqchilik sharoitlariga chidamliligi.

Kalit so‘zlar: maklyura, gullari, barglari, urug‘lari, areali, ko‘kalamzorlashtirish, qurg‘oqchilik, iqlim omillari. qurg‘oqchilik

Abstract: This article examines the bioecology, distribution ranges, phenological processes, seed dispersal, propagation methods, and resistance to climatic and drought conditions of Maclura.

Keywords: Maclura, flowers, leaves, seeds, distribution range, landscaping, drought resistance, climatic factors, drought.

Аннотация: В данной статье рассматриваются биология, ареалы распространения, фенологические процессы, распространение семян, методы размножения и устойчивость маклуры к климатическим и засушливым условиям.

Ключевые слова: маклура, цветы, листья, семена, ареал распространения, ландшафтный дизайн, прибрежное строительство, климатические факторы, засуха.

Kirish

O'simliklar bioekologiyasi o'simliklarning ekologik muhit bilan o'zaro aloqalarini, ularning yashash sharoitlarini va ekologik tizimlarda o'rnini o'rganadigan fan sohasidir. O'simliklar, yer yuzasidagi barcha hayotning asosiy elementlaridan biri bo'lib, ular nafaqat oziq ovqat zanjirining asosini tashkil etadi,

balki atmosferani tozalash, tuproqni mustahkamlash va iqlimni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. O'simliklar ekologiyasi o'simliklarning turli xil yashash muhitlarida qanday moslashishini va rivojlanishini o'rganadi.

Har bir o'simlik turi o'ziga xos ekologik sharoitlarga moslashgan bo'lib, bu ularning o'sishi, ko'payishi va tarqalishiga ta'sir qiladi. Masalan, cho'l o'simliklari qurg'oqchilik sharoitlariga moslashgan bo'lib, suvni saqlash va kam suvda yashash qobiliyatiga ega. Boshqa tomondan, suv o'simliklari, masalan, liliyalar, suv ostida yashashga moslashgan va suvda o'sish uchun maxsus tuzilmalarga ega. O'simliklar bioekologiyasida o'simliklarning o'zaro aloqalari ham muhim ahamiyatga ega. O'simliklar bir biri bilan raqobatlashishi, simbiozda bo'lishi yoki parazitizm orqali o'zaro ta'sir o'tkazishi mumkin.

Raqobat, o'simliklar o'rtasida resurslar, masalan, suv, oziq moddalar va quyosh nuri uchun kurashni anglatadi. Simbioz esa ikki yoki undan ortiq o'simlik turlari o'rtasida o'zaro foydali aloqalarni ifodalaydi. Masalan, ba'zi o'simliklar mikorizal fungi bilan simbiozda bo'lib, bu ularga tuproqdan ko'proq oziq moddalar olish imkonini beradi. O'simliklar bioekologiyasi shuningdek, o'simliklarning iqlim o'zgarishlariga qanday ta'sir qilishi va qanday moslashishi bilan ham shug'ullanadi. Iqlim o'zgarishi o'simliklarning tarqalishiga, o'sishiga va ko'payishiga ta'sir qiladi. O'simliklar, o'z navbatida, atmosferadagi karbonat angidrid darajasini kamaytirish va iqlimni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Ularning fotosintez jarayoni orqali o'simliklar havodagi karbonat angidridni o'zlashtirib, kislorod ishlab chiqaradi, bu esa hayot uchun zarurdir. O'simliklar bioekologiyasi, shuningdek, inson faoliyatining o'simliklar va ularning yashash muhitlariga ta'sirini o'rganadi. Qishloq xo'jaligi, sanoat va shaharsozlik kabi inson faoliyatlari o'simliklarning yashash sharoitlarini o'zgartirishi, ularning tarqalishini cheklashi va ba'zi turlarni yo'q bo'lib ketishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, o'simliklar bioekologiyasini o'rganish, ularni saqlash va muhofaza qilish uchun zarurdir. Umuman olganda, o'simliklar bioekologiyasi o'simliklarning ekologik tizimlarda o'rnini, ularning yashash sharoitlarini va inson faoliyatining ta'sirini o'rganish orqali tabiatni

yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu bilimlar, o'simliklarni saqlash va ularning bioxilma-xillikni himoya qilish uchun muhimdir. O'simliklar bioekologiyasi orqali biz tabiatning murakkab tizimlarini va ularning o'zaro aloqalarini yanada chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Maklyura (maclura) Tutdoshlar (moraseaye) oilasiga kiradi Bu turkumga Olov rangli maklyura (Maclura aurantiasa Nutt.) turi kiradi. Bu tur katta daraxt bo‘lib, bo‘yi 20 m ga yetadi. Shox- shabbasi juda qalin. Po‘stlog‘i qalin, chuqur yorilgan, to‘q-qo‘ng‘ir rangda, novdasi kul va yashil rangda, avval tukli bo‘lib, so‘ng tuksizlanadi. Barglari butun, cheti tekis, yaltiroq, navbat bilan joylashadi. Barglar qo‘ltig‘ida o‘tkir uchli, ingichka bolim 2 sm keladigan tikanlar joylashadi. Maklyura ikki uyli o‘simlik, gullari ayrim jinsli, U aprel-may oylarida gullaydi. Gullari sharsimon to‘pgul hosil qiladi, yashil rangda. Mevasi sentabr-oktabr oylarida yetiladi. Maklyura yosh vaqtida tez o‘sadi. Ildizidan bachkilaydi va parxish yo’li bilan ko‘paytiriladi.

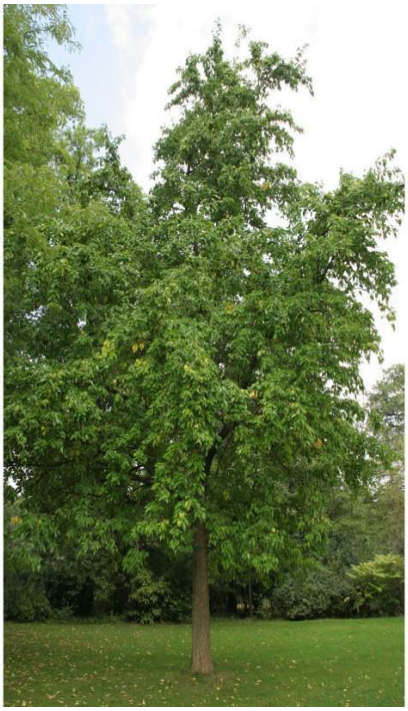
U Shimoliy Amerikada tabiiy holda o‘sadi. MDH da Kavkazda, Markaziy Osiyoda, Qrimda, Karpatda, Ukrainaning janubiy hududlarida ekiladi. Shimoliy tumanlarda qishki sovuqdan zararlanadi. Qurg‘oqchilikka chidamli, yer tanlamaydi va tuproq sho‘riga bardosh beradi. Maklyuraning yog‘ochi o‘zakli, o‘zagi sariq-novvoti rangda, og‘ir, qattiq bo‘lib, yaxshi randalanadi, shuning uchun duradgorlikda foydalaniladi. Ildizidan va yog‘ochidan bo‘yoq moddasi olinadi. Maklyura ihota o‘rmonzorlari barpo etish uchun ekiladi. Maklyura vatani Shimoliy Amerika bo‘lib, yaxshi sharoitlarda 20 m balandlikka ega daraxt bo‘lib, barglari tekis tuxumsimon shaklda och - yashil, yaltiroq. Barg qo‘ltig‘i uchli ingichka 2 sm uzunlikda. Ikki uyli may-iyun oyida gullaydi, gullari sharsimon gul to'plamidan iborat. Mevasi sentabr-oktabr oyida pishib yetiladi. Maklyura mevasi o‘z vatanida pishib yetilgach tilla rang - sariq rangga kiradi, bizning sharoitimizda yashil-sariq rangga kiradi.

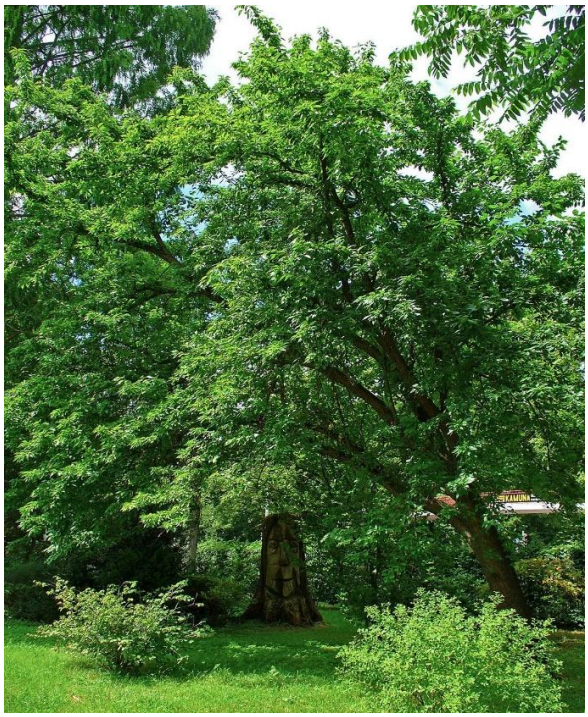
Sharsimon mevasi diametri 10- 15 sm bo‘lib, tashqi ko‘rinishi apelsin mevasiga o‘hshab ketadi. Istemol qilish uchun yaramaydi. Urug‘ lari bahorda

ekilganda yaxshi unib chiqadi, sovuqqa o‘rtacha chidam li. Sho‘rlangan erlarda o‘sishi mumkin. Qurg‘oqchilikka chidam liligi o‘rmon melioratsiyasida va ko‘kalamzorlashtirishda qadrlanadi.

Sharsimon mevasi diametri 10- 15 sm boiib, tashqi ko‘rinishi apelsin mevasiga o‘xshab ketadi. Iste’mol qilish uchun yaramaydi. Urug‘lari bahorda ekilganda yaxshi unib chiqadi, sovuqqa o‘rtacha chidamli. Sho‘rlangan yerlarda o‘sishi mumkin. Qurg‘oqchilikka chidamliligi o‘rmon melioratsiyasida va ko‘kalamzorlashtirishda qadrlanadi.

Maklyurani qurg‘oqchil xududlarda xam yaxshi o‘sib rivojlanadi ko‘kalamzorlashtirishda va ixota o‘rmonzorlarini barpo qilishda foydalanish mumkin.

Xulosa

Maklyura (maclura) qurg‘oqchil xududlarda xam yaxshi o‘sib rivojlanadi ko‘kalamzorlashtirishda va ixota o‘rmonzorlarini barpo qilishda foydalanish mumkin. Iqlim sharoiti kantental bo’lgan joylarda va sho‘rxok yerlarda xam yaxshi o‘sib rivojlanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.K. Qayimov, E.T. Berdiyev. Dendrologiya. (Darslik). - T.: «Fan va texnologiya», 2012, 288 b.

2. Manzaraii daraxtlarni ko'paytirish [Main] : darslik / E. Berdiyev. Sh.Gui.lim xodjayeva. - Toshkent: ShaibatNur Fayz. 2020. - 232 b
3. Turdiev Saydali Ashurovich, Jalilov Termizxon Raxmon o‘g‘li, Alieva Fotima Zayniddinovna, Atirgul payvantaglari uchun, na’matak urug‘ko‘chatlarni yetishtirish. INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 1 ISSUE 8 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 2022 yil 8 son
4. S.Turdiyev, T.Jalilov, F.Aliyeva, Na’matakning meva va urug‘larini biologik va morfologik ko‘rsatkichlarini o‘rganish. INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 1 ISSUE 8 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337